

Богдан Трофим'як

**НЕЗЛАМНИЙ МИХАЙЛО СОРОКА – ЗАСНОВНИК
УКРАЇНСЬКОГО СОКІЛЬСТВА В ПРАЗІ (1926-1936 рр.),
ПРОВІДНИК НАЦІЇ В КОНЦТАБОРАХ (1940-1971 рр.)**

Тернопільський національний педагогічний університет

*Не важно, чи довго прожив ти на світі,
А як, і для кого, і що заповів ти.
Бо перед нащадком ти будеш в одвіті,
Твоїм бо старанням він буде горіти.*

(Із вірша Я. Гасюка, присвяченого перезахороненню Михайла Сороки із Мордовії на Личаківський цвинтар у Львів 28 вересня 1995 р.)

Щораз більше постають із невідомого досі історичного мороку та розкриваються своїм багатогранням викристалізованої гармонії духовних і тілесних сил нові історичні постаті.



Вони заслуговують фундаментального дослідження, осмислення та наслідування прийдешніми поколіннями, оскільки їхній тернистий життєвий шлях – це подвиг, символ незламності Провідника нації, викуваного власного «Я». Власне, до таких непересічних постатей варто з повним правом віднести і Михайла Сороку, шукаючи причини його надлюдської залізної сили волі, духовного та фізичного злету.

Народився Михайло Сорока 27 березня 1911 року в селі Великі Гнилиці, що біля

Підволочиська на Тернопільщині, в сільській родині. У 11 років він залишився круглим сиротою. До п'ятнадцяти років хлопця виховували дідо й баба, навчаючи його в Українській Державній Гімназії в Тернополі. У 1926 році Михайло переїжджає на навчання до Української реформованої реальної гімназії в Ржевницях, що за 30 км від Праги (Чехословацька Республіка). Сенат Українського Педагогічного Інституту ім. Михайла Драгоманова в Празі перетворює гімназію на взірцеву школу для проведення педагогічної практики, а 1 травня 1925 року першим директором гімназії призначається колишній професор Тернопільської гімназії, в якій навчався Михайло Сорока, професор педагогічної психології Педагогічного Інституту (Прага) доктор Яким Ярема [1:11].

Після успішного 5-річного навчання в гімназії Михайло Сорока вступає на архітектурний факультет Празької політехніки, який закінчує в 1936 році. Саме 10-літній період навчання, громадської діяльності плекали фундамент гармонії духовних і фізичних сил Михайла Сороки. Як засновник і провідник сокільського товариства, пластового куреня, щоденної ранкової оздоровчої гімнастики в гімназії, він постійно шліфує і вирізьблює свій характер для майбутнього використання. Цей процес вдосконалення юнака відбувається на тлі відчуття єдності громади як національної родини, спільності завдань, усвідомлення свого виняткового становища в українському середовищі Праги та виконанні, в першу чергу, законів гімназійного навчання, т. з. «десяти заповідей» національного і морального становлення. Виховний кодекс переважно був наповнений національною сутністю, потребами поневоленої батьківщини – України. Зокрема, другий, дев'ятий і десятий пункти проголошували: «Гімназійне навчання – не академічне поняття, а важливий етап підготовки людини до сповнення певних національних завдань, що впливають з факту перебування за межами Батьківщини»; «Один за всіх, а всі за одного»; «Відданість ідеї,

самопожертва, взаємна допомога на засадах загально-християнської моралі як основи нашої культури».

Важливим стимулом для самовдосконалення Михайла Сороки було захоплення спортом, сокільською ідеєю проф. Мирослава Тирша, в чому Чехія, і особливо Прага, були центром і взірцем для наслідування всіх слов'янських народів Європи. Адже там, в молодій республіці, панувала загальна спортивна атмосфера, а виховна система базувалася на тіловихованні шкільної молоді. Не могли пройти повз увагу юнака і такі події як «Всесокільські Здви́ги», в яких брали участь десятки тисяч активних гімнастів, маси глядачів, з мальовничими походами по вулицях. Хоч грошей було обмаль, але студенти гімназії постійно читали спортові тижневики «Старт» і «Чеське слово». Тоді приємно було чути серед місцевих чехів вдячні спогади про учнів гімназії: «Як би не ви – Ржевниці залишилися б під спортовим оглядом на печерному рівні» [8:11; 43]. У порівнянні з пражським періодом існування гімназії, її спорт, сокілство та пластунство у Ржевницях були значно іншими. Вони мали організовані форми розвитку, стимул для зовнішніх контактів і поступу. Ініціатором цього процесу виступає галицький юнак із Тернопілля Михайло Сорока.

Природа щедро обдарувала Михайла Сороку. Він мав гарний голос і чудово співав, складав вірші і музику, гарно малював і рисував, мав непересічні успіхи у спортивній сокільській гімнастиці. Малярські здібності привели його до спілкування з відомими представниками творчої української еміграції. А саме з таким відомим митцем української графіки і оформлення викладачем-професором Української Студії Пластичного Мистецтва у Празі (1930-1945) Робертом Лісовським (29.12.1893 – 28.12.1982).

Р. Лісовський – відомий український митець–графік «...з аристократичною душею і богемською безпорадністю...» –

за висловом відомого українського письменника Уласа Самчука – учня славетного графіка Георгія Нарбута, родинне коріння якого – в козацьких етапах Січеславщини. Проживання в 20-х роках ХХ століття у Львові дає можливість Роберту Лісовському створити національний герб Українського Пласту та емблему «Карпатського Лещетарського Клубу», якими Товариства користуються і сьогодні. 1930 р. Лісовський переїжджає до Праги, де, як професор, викладає в Українській студії пластичних митців до 1945 р. Він, будучи палким прихильником пластової та сокільської ідеї, сходиться на цій основі з Михайлом Сорокою, вже студентом празької політехніки. Вони підтримують тісні дружні зв'язки до початку Другої світової війни. У Празі приятелював Михайло Сорока і з Олександром Олесем та його сином Олегом Кандибою-Ольжичем [8:77; 79; 83. 9:79–80].

Спілкування з творчою українською інтелігенцією Праги, особливо з Робертом Лісовським – знавцем античного світу і мистецтва, спартанської системи виховання, потягу еллінів до гармонійного вдосконалення душі і тіла – допомагало Михайлові Сороці не лише самому наслідувати постулати античного виховання, а й залучати до нього широкий гімназійний загал. Гасло древніх спартанців «у здоровому тілі – здоровий дух» важило для нього далеко більше, ніж для інших гімназистів, сформованих у міжвоєнну добу на пріоритеті спортивного розвитку і рекордів. Високі спортивні досягнення були для Михайла тільки методом і заохотою для ввімкнення у тіловиховний процес. Увага Сороки в цьому процесі була сконцентрована, перш за все, на різнобічності особистості, розвиток якої забезпечували сокільська гімнастика, легка атлетика, плавання, походи на природу.

З метою практичних випробувань своїх задумів, власного досвіду і шведської гімнастики, якої палким прихильником був, Ми-

хайло Сорока створює тіловиховне товариство «Сокіл». Голова Управи Українського Сокільського Союзу за кордоном Василь Прохода писав: «Дуже відрадним заснування 20 січня 1931 р. в Ржевницях, місці осідку української гімназії, гуртка «Український Сокіл» з учнів гімназії. Зародився гурток з природньої потреби нашої молоді в її змаганні до ідеалу й бажання працювати для добра свого народу. Гурток, на перших порах, мав 20 членів, сокільський доріст та надійних старших руховиків». Головою новоствореного товариства було обрано Михайла Сороку, заступником В.Соловійова, секретарем В. Маруняка, членом Старшини д-ра А. Яковенка [5:28–29. 4:87–88].

Програма занять сокільського товариства, складена Михайлом Сорокою на жорстких сокільсько-спартанських засадах, була із задоволенням прийнята й схвалена гімназистами і давала свої позитивні оздоровчі результати. Адже її стержнем було прилюдне висвітлення наслідків всебічного фізичного вдосконалення в поєднанні із загартуванням. Для цього гімназистами щоденно виконувалася передсніданкова програма: дві години гімнастики на Сокільському Ігрищі, легкоатлетичні вправи, орієнтаційні вправи з теренознавства в лісі й плавання. Більш загартовані і витривалі плавали до кінця листопада, коли поверхня води вже вкривалася мрякою дошкульного холоду. Як пізніше згадував д-р В. Маруняк, редактор Альманаху Української гімназії в Чехії (1925–1945), зокрема в Ржевницях «...з'явилися ми на сніданок свіжі й голодні як вовки». Для стимулювання сили волі, розбудження амбіції молодших до регулярних занять, з ініціативи М. Сороки перед кухнею інтернату вивішувалися поіменні таблиці-списки перших п'яти найуспішніших змагунів гімназії з легкої атлетики та плавальних дисциплін.

Цей усталений спосіб життя, вироблений і випробуваний Михайлом Сорокою в гімназії, не покидав його і в студентські

роки (1932-1936). Він з «професорською» педантичністю розподіляв свій час між студіями на чеській Вищій Технічній Школі у відділі архітектури, яку закінчив 1936 р., та продовженням праці в товариствах «Сокіл» і «Пласт». На цьому етапі й завершується 10-річне навчання, процес духовного і тілесного загартування Михайла Сороки в Чехії.

Провідник ОУН, полковник Євген Коновалець доручає 25-річному Михайлу очолити крайову Екзекутиву ОУН на Західноукраїнських землях, а 9 січня 1937 р. М. Сорока був заарештований польською поліцією при переході кордону між Чехословаччиною і Польщею за підозрою в причетності до ОУН. Після відбуття ув'язнення в тюрмах Станіслава, Берези Картузької, Гродно М. Сорока був звільнений восени 1939 р. й одружився в листопаді того ж року з Катериною Зарицькою. 22 березня 1940 р. їх арештують, і в житті вони більше не зустрінуться [5:177].

Розпочинається страда Михайла Сороки майже по всіх існуючих, на той час, концтаборах і тюрмах «советського союзу». З 60-ти прожитих літ він був по в'язнях 34 роки, «...але я не пригадую нікого, – відзначає колишній в'язень Анатоль Радигін, – хто посмів би погано обізватися про Михайла Сороку. Говорили про нього тільки шанобливо, побожно» [7:673]. За висловом Валентина Мороза, співтабірника в Мордовії, «подвиг Михайла Сороки полягав у тому, що він зберіг пружність особистості, не зважаючи на довгі, довгі роки вогкого тюремного холоду, який покриває все шаром іржі. Пружина його «Я» ніколи не заіржавіла» [6:19]. «Наша «провина» заключається лише в тому, що ми вирішили вмерти стоячи, а не лежачи, – наголошував на останньому суді М. Сорока, – бо вважаємо негідним віддати своє життя насильникам без протесту. Мимо того, що в нас забрали волю, але гідність ми зберегли» [3].

Виплекана спартанським вихованням впродовж десяти років залізна сила волі, власне «Я» спонукали Михайла Сороку до подальшої активної творчої діяльності і в підневільні табірні роки. Цей 34-річний період, без сумніву, має стати предметом наукових розвідок і досліджень, ширше висвітлення якого розкриє творчу особистість Михайла Сороки, ще й сьогодні нам незнану.

Усталений спосіб життя, вироблений і випробуваний Михайлом Сорокою в гімназії, не покидав його і в студентські роки (1932–1936). Він з «професорською» педантичністю розподіляв свій час між студіями на чеській Вищій Технічній Школі у відділі архітектури та продовженням праці в товариствах «Сокіл» і «Пласт». На цьому етапі й завершується навчання, процес духовного і тілесного загартування Михайла Сороки в Чехії.

У табірних умовах, як сьогодні ми дізнаємося з сімейного архіву Богдана та Любові Сорок, він написав праці і статті на природничі, суспільно-філософські теми, античної та української літератури, історії. Серед них «Мистецька Прага», «Мирон Зарицький», «Рефлекси. Інстинкти. Етика». Остання праця, написана Михайлом Сорокою в 1967-1969 рр., за два роки до смерті. Викликає особливий інтерес та заслуговує на вивчення і глибокий аналіз, особливо розділ «Етика». У підрозділах «Античний світ», «Козаки», «Польська шляхта», «Спорт», «Соколи», «Прикмети», «Олімпіади» автор досліджує проблему гармонійного виховання, здоров'я душі і тіла, філософії і спорту. Він доводить, що фізична загартованість необхідна для кращої життєдіяльності людського організму і дає можливість більше працювати задля вдосконалення особистості як фізично, так і духовно – «в здоровому тілі – здоровий дух». Попри то Михайло Сорока надає багато уваги вихованню такої найважливішої прикмети людини, як Воля, від якої задатки людини можуть розвиватися або занидіти.

Власне козаки, за твердженням автора, аристократи духа, сили волі, які вмирали за щось цінніше, ніж життя.

16 червня 1971 р. в мордовському концтаборі № 17, внаслідок другого інфаркту, перестало битися серце Михайла Сороки, життя якого – це подвиг, символ незламності, залізної волі, безмежної любові і відданості Україні.

Анатоль Радигін, колишній політв'язень, який нині живе в Ізраїлі, писав: «Він міг би прикрасити будь-яку державу і заснувати будь-яку державність. Я вірю, що настануть часи, коли при його імені будуть вставати з місць і стояти мовчки й урочисто, як встають американці при імені Вашингтона, мадяри при імені Кошута, євреї при імені Герцля. Мир його праху» [6:21].

Загалом, упродовж 1939-1941 рр. на західноукраїнських землях було заарештовано близько 60 тисяч осіб. Понад 50 тисяч, яких не встигли вивезти в перші дні війни, замордовано за розпорядженням М. Хрущова [2:13].

Таким чином, гімнастично-спортивний рух Західної України, як вагомий національно-революційний чинник, знаходився під постійним контролем окупаційної адміністрації Австро-Угорщини, згодом Другої Речпосполитої Польської та радянських органів влади. Поневолувачі вбачали в першу чергу в ньому могутню рушійну національну силу, що організовувала і виховувала здорову тілом і душею молодь, готову віддати життя за волю і незалежність Української держави. Загарбницькі режими вдосконалювали карально-репресивні методи на кожному етапі розвитку.

Західноукраїнський гімнастично-спортивний рух постійно живився визвольними, революційними, національними ідеями Івана Франка, Михайла Грушевського, Дмитра Донцова, Івана Боберського, о. Андрея Шептицького.

Політичні провідники міжвоєнної України вбачали в гімнастично-спортивному русі, попри все, ще й прекрасну

школу військового вишколу молоді та терен для виховання і вдосконалення продовжувачів революційного руху молодії генерації.

З розгортанням, організаційним зміцненням та національним загартуванням українського гімнастично-спортивного руху окупаційні правління, відповідно нарощували і модернізовували машину переслідувань і навіть знищення його Провідників, щоб зупинити похід до волі. Масовий терор і геноцид став державною політикою і «визволителів» комуно-тоталітарного режиму.

Література

1. Бондарук Леся. Михайло Сорока. – Дрогобич: Видавнича фірма «Відродження», 2001. – 294 с.
2. Літопис нескореної України: Документи, матеріали, спогади. Книга I (Підготували Я. Лялька, П. Максимук, І. Патер та ін.). Авт. передм. Я. Лялька, Р. Бачинський. – Львів: Просвіта, 1993. – 800 с.
3. Мороз Валентин. Тверкі мелокії. Пам'яті Михайла Сороки // Поступ. – Львів. – 2000. – № 103 (547).
4. Осадчий Михайло. Більмо // Альманах Товариства «Меморіал» ім. Василя Стуса. – Львів. – 1990. – Вип. 1. – С. 160-163.
5. Прохода Василь. Українське Сокілство за кордоном // «Сокіл-Батько». Спортивно-руханкове товариство у Львові. Альманах. 1894-1994. – Львів: РВО «Основа», 1996. – С. 166-184.
6. Радигін Анатоль. Життя в мордовських концтаборах зблизька. – [Б. м. в. та н. в.]. – 1974. – 92 с.
7. Сорока Любов. Михайло Сорока // Ювілейна книга Української гімназії в Тернополі. До 100-річчя заснування. 1898–1998 / Підбір, упорядкування та редагування текстів і коментарів Степана Яреми. – Тернопіль–Львів: Наукове

товариство ім. Шевченка, Львівське крайове товариство «Рідна Школа», 1998. – С. 672-673.

8. Українська гімназія в Чехії. 1925-1945. Альманах Української Гімназії в Празі-Ржевницях-Модржанах. Заг. ред. д-ра В. Маруняка. – Мюнхен: Видання кол. Учнів УРРГ-УРГ, 1975. – 254 с.

9. Чабан Микола. Нове про Роберта Лісовського // Визвольний Шлях. – Лондон. – 2001. – Кн. 6. – Червень. – С. 79-84.